

Реалізація творчої особистості митця у музичному мистецтві

Розглянуто тенденції об'єктивації особистості композитора в музичному мистецтві, що відображають характерні риси організації індивідуальної творчої суб'єктивності, особистісного світу митця в творенні індивідуальних мистецьких стилів.

Ключові слова: творчість, творча особистість, композитор, митець, музичне виконавство, музичне мистецтво.

Прогресивні суспільні рухи різних історичних епох завжди знаходили відображення у творчості композиторської еліти усіх країн та народів. Тому винятково важливим є дослідження внутрішнього світу автора музичного твору, його особистості, здатності до творчого самовираження, небайдужості до вузлових процесів та подій життєдіяльності суспільства. Особистість композитора у всі часи визначала найважливіше в його мистецтві. У музичному творі фахово втілена конкретна особистість того, хто його створив і саме це робить неповторним, значним явищем у мистецтві кожен шедевр.

Музичне мистецтво відкриває широкий простір для самореалізації людської індивідуальності як вільного у своїй творчості суб'єкта. Знання про дійсність органічно входить у зміст музичного твору лише в тій мірі, в якій воно відтворює цю дійсність як конкретну історичну сферу людської діяльності, «типові обставини» для «типових характерів». Розкриваючи універсальний світ людської особистості, музика своєрідно відображає явища суспільного життя й сутнісний зв'язок між ними. Думка композитора, активно взаємодіючи з навколишнім світом, прагне його пізнання, виступає могутньою творчою силою. Автор та реципієнт на ниві музичного мистецтва перебувають у динамічному процесові духовного збагачення й немовби творять один одного.

Окремим аспектам діалектичного взаємозв'язку мистецької особистості і творчості присвячено наукові дослідження М.А. Арановського, Є.Я. Басіна, С.П. Батракової, Ю.Б. Борєва, Є.С. Громова, Н.А. Дмитрієвої, А.Ф. Єремєєва, А.Н. Іліаді, М.С. Кагана, Д.І. Ковди, В.І. Коровіна, Б.О. Кормана, Д.С. Лихачова, Б.Н. Руніна, В.В. Селиванова, А.Н. Сохора, Л.Н. Столовича, М.Б. Храпченко, К.П. Шудрі. Проте, робіт, спеціально призначених теоретичному вивченню особистості митця, зокрема, композитора, все ще дуже мало, до того ж у них висвітлювались лише деякі аспекти проблеми, або аналізувались прояви особистості митця тільки в поодиноких мистецтвах. Тому є очевидною необхідність розв'язання даної проблеми у цілісному її об'ємі.

Метою статті є дослідження, аналіз та узагальнення особливостей реалізації особистості митця у музичній культурі.

Виділившись у самостійний вид духовного виробництва й ставши професійною діяльністю, мистецтво висунуло у своєму функціонуванні на передній план творчу особистість митця. Адже відображення мислячою особистістю, у тому числі й композитором, об'єктивної дійсності, носить творчий характер, передбачає складну переробку вражень про дійсність, їхнє осмислення, узагальнення й подальшу матеріалізацію у нових художніх творах. Інакше кажучи, мистецтво виступає концентрованим вираженням міри творчості особистості, здійсненням її авторської індивідуальності у неповторній сукупності проявів.

Композитор, будучи продуктом і знаряддям своєї доби, несе ознаки незвичайної особистості, тому що він володіє здібністю вміщувати у собі світ, людство, народ, залишаючись самим собою. Роль творчої індивідуальності в художньому розвитку визначається не просто її своєрідністю, винятковістю, взятими в іманентній сутності, а всебічністю її життєвих і художніх зв'язків. З огляду на це оригінальне сприйняття і відтворення у неповторно єдиній системі художніх образів глибинних пластів дійсності, провідних тенденцій часу визначає специфіку творчої індивідуальності митця.

Стиль як мистецька категорія залежить, з одного боку, від світовідношення митця, а з іншого, – від внутрішньої орієнтації на слухача, оскільки музичний твір адресується певному типу особистості. На формі твору музичного мистецтва істотно позначаються особистісні фактори, що мають відношення до його автора. Вони не вичерпуються його змістом, а безпосередньо відображаються у процесі розгортання матеріалу. І це обумовлено не лише тим, що зміст і форма діалектично взаємопов'язані, але й тим, що форма в музичному мистецтві несе в собі риси індивідуального стилю композитора.

У кожного справжнього композитора існує відчуття не просто форми, але володіння формою, відчуття, що ти можеш, він отримує втіху і глибоке задоволення від усвідомлення своєї людської могутності над стихією звуків, своєї майстерності, своєї творчої сили створювати й організовувати їх у новий порядок, який виражає його творчу волю.

В процесі своєї творчості особистість реалізує власні потенції такої сили і значення, що вони збагачують світ культури, впливають на розум, почуття та емоції інших людей. На індивідуальний стиль композитора впливають не лише художні напрямки в музиці, але й ідеологія, риси національної культури, народні традиції. Однак оскільки його творчість органічно пов'язана з його особистістю - з життєвим досвідом, обдарованістю, світоглядом, - то ідеологія, національні риси і художні напрямки тісно зливаються із внутрішньою будовою духовного світу особистості композитора, з його самотністю й оригінальністю. «Митець у своїй творчості справді незамінний – ніхто інший не зробить за нього те, що здатен зробити лише він сам. Будь-який справді мистецький твір настільки ж неповторний і незамінний, як особистість його творця, людське життя взагалі»[1,с.415].

У своїй творчості композитор опредмечує свою унікальність, внутрішню сутнісну неповторність, тому у процесі і зазнає і відчуває насолоду від життєвих виявів, а в результаті творчості знаходить радість від усвідомлення того, що його особистість постає як предметна, чуттєво споглядальна безсумнівна сила. В процесі музичної творчості особистість виступає суб'єктом естетичного

відношення і водночас - художнім суб'єктом, що сприймає і конструює предметність свого життєвого світу як художню реальність[2], свідомо і цілеспрямовано втілюючи своє світопереживання у творах мистецтва засобами професійної майстерності.

Невичерпні засоби музики сприяють задоволенню потреби у самопізнанні й самореалізації особистості. Видатний російський композитор та музикознавець Б. Асаф'єв у зв'язку з цим зауважує, що «на високих стадіях свого розвитку музика, як смисл, стає адекватним всім іншим проявам людської свідомості, відображенням і реалізацією оточуючої дійсності, що пізнається і перетворюється людиною»[3,с.29]. Непідвладне вираженню в інтелектуально-дискурсивній формі те, що розум не в змозі вмістити у рамках своїх абстракцій, знаходить у музиці вільну сферу свого вираження. Вивчення музики, особливостей та закономірностей її функціонування виступає своєрідним каналом пізнання природи, людини та суспільства. Область музичних законів і категорій стає посередником між думкою і світом душі, важливою ланкою процесу осягнення і репрезентації людиною свого душевного і духовного буття.

Найприкметнішим є те, що оточуючий світ стає невіддільним від оповідача, від його реакції, його міркувань, від живого, палкого, глибокого індивідуалізованого відчуття повноти життя. Індивідуальне розширює й організовує картину дійсності. Так, наприклад, «гра», ігрова поліфонія - це «суто ренесансна манера висловлювання тільки-но народженого світського інструменталізму: звуки радують, майстерність спричинює змагання й замилювання, пута культу знято, інструменталізм прагне відобразити дійсність в усьому розмаїтті її ритмів та поєднань звуків. Водночас із закріпленням нових норм та навичок ремесла зростає індивідуальна виразність майстра-виконавця»[4,с.254].

Процес музичної творчості – це специфічний спосіб самореалізації людського індивіда, опредмечування індивідуальності композитора. За допомогою суб'єктивних образів митець усвідомлює свою самість як складову природного та суспільного космосу. Специфіка музичного твору розкривається

передусім в його художньо-інтонаційній образності. «Музична інтонація, - наголошує Б. Асаф'єв, - ніколи не втрачає зв'язку ні зі словом, ні з танцем, ні з мімікою (пантомімою) тіла людського, але «переосмислює» закономірності їхніх форм, складаючи форму елементів у специфічні музичні засоби вираження»[4,с.212].

Автор, створюючи художній твір, втілює в ньому певний духовний зміст – сукупність ідей, ціннісних відносин до навколишнього світу. В процесі цього творення реалії, що належать внутрішньому світові суб'єкта творчості, уявляються, підносяться до конкретно-чуттєвого образу. Завдяки цьому уявленню моменти внутрішнього життя творця об'єктивуються, набуваючи у художньо-образній формі цілісності, завершеності, досконалості у часі, просторі, бутті.

Зміст музичного твору становлять художньо-інтонаційні образи. Втілені в осмислених звучаннях, тобто інтонаціях, ці образи викликають складну, неусвідомлювану гаму почуттів та емоцій. Із різних видів емоцій музиці найбільш властиво втілювати настрої, тобто узагальнені, типізовані емоційні стани людини. Це - живе музичне утворення, осередок образу.

Музичний образ не має безпосередніх аналогів в природі, він гранично суб'єктивний та символічний, сповнений численних безсвідомих мотивів. Музичний образ характерний своєю рефлексивністю й людською самозаглибленістю, засобами музики здійснюється не лише процес зародження та розвитку думки, але й її самоосмислення. Початково музичний образ побутував як анонімний, позбавлений конкретної адресованості. Пізніше ці анонімність та невизначеність поступилися буттєво-семіотичній конкретності у музичному сприйнятті. Стани піднесення й депресії, напруження і розв'язки психологічно впливають на слухача, актуалізуються в індивідуально-особистих переживаннях[5].

У всеохоплюючому ланцюгові емоційних станів, втілюваних музикою, вагоме місце посідають образи колізій, конфліктів, що виникають на життєвому шляху кожної людини. Джерелами конфліктності в музиці є духовні вагання й

сумніви, переживання, внутрішня боротьба людини як диференційованої особистості. У соціальному конфлікті суб'єкт постає як індивідуальність. Принципи втілення конфліктності в музиці корелюються зі стильовими параметрами історичної епохи та особливостями світосприйняття композитора.

У центрі продуктивної уваги композитора перебувають один або декілька характерів, часто з елементами біографізму. Згідно положень соціоніки, міра таланту митця визначається кількістю й розмаїтістю відтворених ним психологічних типажів на тлі конфліктної ситуації[6,с.226].

Сучасна музична творчість іманентна деяким тенденціям розгортання внутрішніх конфліктів: титанічна боротьба за величезних вольових зусиль поступається образам на рівні буденних психологічних колізій, за наявності моральної рефлексії особистості. Своєрідне бачення людиною дійсності відіграє вирішальну роль у творчому процесі. Причому тут важливе не стільки саме по собі «вживання» індивіда в об'єкт творчості, скільки проекція на нього особистісного смислу. У цьому смислові відображаються домінуючі в певному суспільстві нормативно-ціннісні системи культурної діяльності. Напружена композиторська діяльність передбачає зосередження свідомості митця на розв'язанні проблеми спрямовання наявних знань, умінь та навичок на реалізацію провідної ідеї. У процесі переосмислення традиційних поглядів та уявлень свідомість індивіда немовби розчиняється в переживанні, втрачає самокритичність.

Композитор сприймає дійсність й інтерпретує її в чуттєво-образній формі зовсім не довільно, а у відповідності зі сформованим світоглядом. Композитор володіє неповторною індивідуальністю, яка відбивається в особливостях його творчого стилю, засобах і методах роботи з обраним матеріалом, жанровій специфіці витвору мистецтва, над яким він працює, унікальній системі створюваних цінностей.

Музична творчість безсумнівно суб'єктивна: характерні риси особистості автора навічно вкарбовуються у структуру твору. Індивідуально-суб'єктивне забарвлення музичної творчості є цінністю, що досягається ціною наполегливих

мистецьких зусиль. Музичне мистецтво - це своєрідний сплав об'єктивного і суб'єктивного, двосторонній процес, коли не тільки об'єкт відображається суб'єктом, але і суб'єкт, відображуючи об'єкт, накладає на це відображення відбиток своєї індивідуальності.

Процес складної чуттєво-мисленнєвої переробки завершується утворенням у свідомості уявлень та образів, які композитор втілюватиме в матеріальні мистецькі форми. Найочевидніше суб'єктивність композитора здійснюється у способі мистецької реалізації його ідей та замислів. За допомогою уяви композитор відображає у продуктах творчості свої думки, світобачення й життєвий досвід. Він прагне утвердити себе поза своїм «я», виявити свою «самість» для інших, закріпити її у суспільній свідомості. «Виразити, об'єктивувати свій внутрішній світ - свої відчуття, суб'єктивні настрої, почуття і уявлення означає зробити їх надбанням інших людей, а, отже, й фактом людських стосунків»[7,с.51].

Створюваний уявою художній образ стає своєрідним «каналом передавання художньої інформації», способом відкриття, вираження та комунікації особистісних смислів буття. Засобами музичних творів особистісні смисли буття, що переживаються митцем, стають предметом безпосереднього переживання всіх членів соціуму, які сприймають продукти творчої діяльності. Завдяки цьому автор музичного твору немовби «продовжує» себе в часові, продукти його діяльності виступають своєрідною трансформацією його власної сутності. Втілюючи в художніх образах свої думки й почуття композитор свідомо чи підсвідомо звертається до інших людей, плекаючи надію бути зрозумілим. Це спілкування буде настільки повним і ефективним, наскільки вдасться через особистісне, індивідуальне виразити об'єктивний зміст, дух і настрої історичного часу. Останнє залежить від того, чи здатний автор «концентрувати духовне переживання своїх сучасників, чутливо реагувати на життєву значущість фактів буття, бачити довколишній світ високорозвиненими людськими очима, очима «всіх інших людей», інтегрально, безпосередньо»[7,с.142]. На таке здатна лише талановита творча особистість з

розвиненою творчою уявою, що регулюється «універсальними формами, в яких втілений досвід функціонування творчої уяви всіх попередніх поколінь»[7,с.154], історичний досвід музичного мистецтва в цілому.

Композитор перебуває в постійному пошукові нових форм і способів втілення своєї «самості». Від того, наскільки конструктивним є характер ставлення особистості композитора до світу, залежить продуктивний характер уяви. Самовираження для митця є самоцінним і самодостатнім безвідносно від ставлення до його творчості з боку сучасного йому суспільства. Останнє визнає цінність самовираження митця за умови задоволення нею ідеологічних, моральних, естетичних запитів та потреб певної соціальної групи або держави в цілому. Що ж стосується індивідуальної творчості композитора, то він отримує найповніше задоволення від свідомості своєї могутності над стихією звуків та форм, від своєї професійної майстерності.

У музичній творчості втілюються індивідуальність та унікальність композитора за наявності схвально зорієнтованої слухацької аудиторії. Початково в історії людства створення й виконання музики являли собою єдиний творчий процес. У народній творчості автор музики, а часто й тексту, є одночасно виконавцем. Причому саме виконавство у безлічі випадків набуває форми імпровізації. З розвитком професійної музичної культури виконавська творчість поступово виокреслюється у самостійну галузь музичного мистецтва. Це не виключає практики виконання своїх творів самими композиторами, серед яких спостерігаємо видатних музикантів-виконавців (наприклад, Ф. Ліст, Н. Паганіні, С. Рахманінов).

Музичне виконавство породжене специфічним характером музики як виду мистецтва: повноцінне сприйняття музичних образів можливе лише при їхньому відтворенні у процесі виконання, причому виконавець, подібно до театрального актора, виступає посередником між авторами і виконавцями. Музичне виконавство має активний творчий характер, що виявляється у своєрідності виконавської інтерпретації музичного твору, обумовленої особливостями творчої індивідуальності музиканта-виконавця.

Будучи динамічним, здійснюваним перед слухачами творчим актом, музичне виконавство здатне передати найтонші, раптово виникаючі почуття, настрої й переживання виконавця. Проте лише на основі ретельного вивчення змісту музичного твору, глибокого розуміння творчої особистості його автора може виникнути справжня свобода виконавської творчості.

Таким чином, музичне мистецтво є динамічним процесом поєднання об'єктивного й суб'єктивного, результат якого поєднує в собі об'єктивну сторону, яка іде від дійсності, і суб'єктивну, яка йде від композитора, включає в себе вираження його, суб'єктивних, сприйняття, реакцій, оцінок. У зв'язку з цим правомірно вважати, що музична творчість виступає специфічним способом самореалізації обдарованої особистості через опредмечування передусім внутрішньої сутності композитора, його неповторності та своєрідності.

Специфіка творчої індивідуальності композитора виражається у виборі музичної тематики, фаховій організації матеріалу, застосовуваних жанрових і стильових прийомів, виробленні мистецької концепції. Відтворюючи типове, творець музики підкреслює індивідуальне; узагальнюючи художньо-образними засобами дійсність, він розкриває оригінальність і неповторність її складових. Відбувається занурення у довкілля через індивідуально-психологічні стани на рівнях підсвідомого та безсвідомого. Індивідуалізоване узагальнення життєвих явищ не замикає творця у власному внутрішньому світі, навпаки, підносить його над буденністю життя.

Список використаних джерел

1. Каган М.С. Лекции по марксистско-ленинской эстетике / М.С. Каган. – Л., 1971. – 766 с.
2. Азархин А.В. Мировоззрение и эстетическое развитие личности / А.В. Азархин; АН УССР, Ин-т философии. – К., 1990. – 192 с.
3. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс / Б.В. Асафьев. Кн.2. Интонация. – М.: Музгиз, 1947. – 367с.

4. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс / Б.В. Асафьев. Кн.1-2. – М.: Музгиз, 1963. – 378 с.

5. Денисова А.Б. Личностное наполнение инвариантов музыкального образа / А.Б. Денисова // Бытие творческой личности: Материалы X Всероссийской научно-практической конференции Человек в культуре России. – Ч.1. – Ульяновск: ИПК ПРО, 2001. – С. 56 – 62.

6. Аугустинавичюте А. Соционика. Введение / А. Аугустинавичюте – СПб., - М., 1998. – 427 с.

7. Джидарьян И.А. Эстетическая потребность / Джидарьян Инна Аршавировна; Отв.ред. Е.В.Шорохова; АН СССР.Ин-т психологии. - М.: Наука, 1976. - 192с.

Кумеда Т.А. Реализация творческой личности художника в музыкальном искусстве.

Рассмотрены тенденции объективации личности композитора в музыкальном искусстве, которые отражают характерные черты организации индивидуальной творческой субъективности, личностного мира художника в творении индивидуальных художественных стилей.

Ключевые слова: творчество, творческая личность, композитор, художник, музыкальное исполнительство, музыкальное искусство.

Kumeda T.A. Implementation of the creative personality of the artist in the musical arts.

The objectification of the composer's individuality in a musical art that reflects the main characteristics of organizing of the individual creative subjectivity, the personal world of the artist in creating individual artistic styles are studied in this article.

Keywords: art, creative personality, composer, artist, music performance, musical art.